

Om Boghveden og den med sam- mes Fodring forbundne Sygdom.

Hændelsen gav mig for nylig en tydsk Bog i Hænderne, som af en ubenævnt Forfatter er udgivet i Aaret 1785 i Leipzig og Dvedlingburg, under Titel "Practische Bemerkungen und Geheimnisse die Haushaltungskunst betreffend." I denne Bogs anden Deel findes følgende Artikel:

Was ist zu thun, wenn eine gewisse Art vom Viehe auf einem Hofe nicht stehen will?

Forfatteren anfører, blandt andet, Erfaringer om Boghvedens Skadelighed for Faar og Sviin. Skjøndt disse ikke indeholde andet, end hvad vi nu her i Danmark vide, saa synes mig dog at de fortjene offentlig Meddelelse, som Udgiverne mucligen forundte dem i deres landoeconomiske Tidender, deels fordi de viise, at man allerede for 40 Aar siden har kiendt den Ubehagelighed ved Boghvede-Fodringen, og deels fordi de afgive et Beviis mere for Sandheden af de Erfaringer, som man senere har gjort hos os, hvilke dog betviøles af vores lærde Hr. Etatsraad og Ridder Wiborg. Forfatteren skriver saaledes:

"Da jeg ved Sommertid igiennemreiste Lands-
 "byerne Flåmings for at indkjøbe Heste, fores-
 "søgte jeg overalt i alle Byerne, ikke et eneste
 "hvidt Sviin, men lutter braagede, sorte eller
 "graae. Dette paafaldende Syn foranledigede
 "mig til at spørge Hyrderne om Ursagen hertil.
 "Disse gave mig et Svar, som jeg ikke vilde
 "fæste Tillid til, førend selve Bønderne paa
 "igientagne Spørgsmaal havde bekræftet det,
 "nemlig: fordi disse efter Høsten naar de kom-
 "me paa Boghvedestubben, æde de affaldne Korn,
 "som give dem megen Heede og Tørst, og naar
 "de have drukket, falde de fortumlede omkuld,
 "som om de vare fulde, strække alle 4 Been fra
 "dem og skrigte af fuld Hals. De andre Sviin
 "komme paa dette Skrig tilløbende, og ødelæg-
 "ge det syge Sviin ganske og aldeles. — Saa-
 "dant Tilfælde hænder aldrig Sviin af andre
 "Farver. Videre siger Forfatteren, saa jeg
 "saa eller ingen hvide Faar. Paa Spørgsmaal
 "om disse paa Boghvedestubben ligeledes vare de
 "samme Tilfælde underkastede, fik jeg til Svar:
 "Man har ikke gierne ganske hvide Faar; thi om
 "end ikke den omtalte Græsning paa Boghvede-
 "stubben var dem skadelig, saa kunde de dog ikke
 "uden Skade fortære Boghvedestraaet om Win-
 "teren, længere end til Kyndelmisse. Efter
 "den Tid bekomme de ganske hvide meget stærk Hæ-
 "velse i Hovedet lige fra Næsespidjen til Ørene.

"Derimod kunde de braage de og ligeledes hvide
 "med sorte Hoveder uden Skade nyde dette Foder
 "efter Kyndelmisfe.

Ved at jevnføre disse Erfaringer med de
 af Hr. Kammerraad Drewsen i Landoeconomiske
 Tidenders 6te og 9de Bind anførte, kan der jo
 aldeles ikke være Tvivl om, at jo Tildragelserne
 ere rigtige, men der kunde dog mueligen være
 Tvivl, om disse Tildragelser ubelukkende bør
 skrives paa Boghvede-Plantens Regning.

Jeg erkjender af Erfarenhed Nytten af Boghvedens
 Dyrkning, baade med Hensyn til Fo-
 dring, og til Jordens Forberedelse til den paa-
 følgende Sæd. Og det var følgerlig stor Skade
 om vi skulde see os tvungne til at undvære den i
 Landoeconomien.

Ved end mere at læse det af Hr. Kammer-
 raad Drewsen i 9de Bind's 3die Hæfte pag. 360
 opfaste Spørgsmaal, som lyder saaledes "Kan
 "Boghveden virkelig under visse Omstændighe-
 "der være et uskadeligt Foder for Faar og Sviin,
 "da gid vi alle lære at kiende samme, at vi, der
 "nu maae undvære den til visse Dyr, ogsaa
 "kunde vorde deelaagtige i den Fordeel, som dens
 "Anvendelse forskaffer en Deel af vore Lands-
 "mænd" blev jeg opmuntret til her at meddeele
 Tidendernes Læsere nogle Betragtninger, som
 ere foranledigede af foregaaende Spørgsmaal.
 Skulde disse endog kun bringe os nogle faa

Skridt nærmere til Kundskab om Sygdommens sande Natur og dens Modvirkning, saa haaber jeg dog en billig Dverbærelse af de Læsere, som ere af modsat Meening.

Jeg opgav mig selv først følgende Spørgsmaale:

a) Kan man efter de Erfaringer, man har, og de Sygdoms Tilfælde, som bibringes Faar og Sviin ved Nydelsen af Boghvede, Planten og dens Frøe, med nogen Visshed eller i det mindste Sandsynlighed, tilskrive selve Plantens Nydelse og dens Animalisation Aarsagen til Sygdommen, og at samme selvfølgelig har sin Oprindelse i Dyrets indvortes Deele? eller,

b) Er man, efter samme Data, ligesaa beføiede til at antage, at Sygdommen foranlediges af udvortes bibragte Omstændigheder, som ere forbundne, i Særdeleshed med denne Væxtes Fodring?

Til det første Spørgsmaals Besvarelse maae jeg rigtig nok beklage, at jeg mangler et saare væsentligt Bidrag, nemlig Obductions Forsretningen paa et af saadan Sygdom creperet Dyr, for deraf at bedømme Følgerne af Plantens Virkning paa Indvoldene, og om samme vare undergaaede nogen kiendelig Sygdoms Tilstand, som efter Sandsynlighed maae formodes at være inflammatorisk. (?) Vi maae derfor haabe at en eller flere ved indtræffende Leilighed, vilde

4de Bind 1ste Hefte. (7)

de overtage dem den Umage at undersøge og meddele os denne til Kundskab om Sygdommens fornødne Veiledning.

Af Professor Einhoff og hans Efterfølger Grome i Statsraad Thaers Institut, hvor begge ere døde, have vi kemiske Undersøgelser af mange Foderurter, saasom grønt Bygstraa, modent Bygstraa, grøn Kløver, grønt Bikklefoder, grøn Boghvede, med mange flere, som kan eftersees i Hermbstedts Kameral-Chemie og sammes Agricultur-Chemie. Grome angiver Bestanddelene af 100 Deele grøn Boghvede saaledes: 82,50 Vanddeele, 4,84 grøn Sakmeel, 1,38 Sæbe eller Extractivstoff, 1,24 Sliim, 10 Trævler eller traadagtige Deele. Alle Bestanddeele, som ere analoge med Bestanddeelen af det uskadelige Kløver og Bikklefoder, og kun afvigende fra dem i Bestanddeelenes quantitative Forhold. Men vi finde her hos Boghveden ingen narcotisk eller bedøvende Stof, heller ikke, som Hermbstedt ved den vilde Kastanies Undersøgelse har fundet, noget skarpt Grundstof, som vi kunde tillægge Ursagen til inflammatoriske eller andre Tilfælde i Dyrets Indvolde, og dog ædes den vilde Kastanie med Velbehag og uden Skade af Kiør, Faar og Giedder, vist nok og af Sviin. Her finde vi altsaa ingen Anledning til at fælde nogen ufordeelig Dom over Boghveden.

Dyrenes Begierlighed og den tilfyneladende Belsmag, hvormed de fortære denne Plante uden deraf strax at tilkiendegive nogen ubehagelig Kølelse eller Smerte, som kunde forraade en skadelig Indvirkning paa Indvoldene, give heller ingen Mistro til Planten.

Den af Naturen hos alle Dyr nedlagte Instinct, at vrage den dem skadelige Føde, taler og for Plantens Uskadelighed. Rigtig nok æde Faarene det dem aanbudne Græs paa side Enge, som dog er dem saa skadeligt, men man maae her lægge Mærke til, at det er ikke selve Græsset, som er dem skadeligt, men den dermed forbundne megen Fugtighed og Vædske, som, om ikke fremvirker saa dog befordrer Leversygdom eller de saakaldte Flyndere i Leveren.

Engelænderne, og, mindes jeg ret, Arthur Young i hans 6 Maaneders Reise igiennem Engeland, anpriser Boghveden, som et hyperligt Sædekorn at fede Sviin med, uden at anføre nogen forbunden Fare for Dyrets Sundhed.

Sviin med et hvidt og et sort Ore kan blive angrebne af Sygdommen paa det hvide, men ikke paa det sorte. Dersom Sygdommen havde en indvortes Oprindelse, saa maatte efter min Formeening begge Dreene, som have een og samme Construction, og paa een og samme Maade staae i Forbindelse med de øvrige indvortes Deele, lide paa een og samme Maade.

Hr. Kammerraad Drewsen har fodbet og fodbret 100 Lam med Boghvede. Allerede nogle Dage efter Fodringens Begyndelse indfandt sig Døsigheeden hos Lammene, og et Par Dage senere bleve Dreene røde og tykke, hvorfor de bleve ukladte paa en Græsmark, og der i faa Dage helbredede. Jeg kan ikke tænke mig, at dersom Sygdommen var indvortes oprindelig, og allerede i saadan en Grad, at de udvortes Deele, som Dreene, vare inflammereede deraf. at denne Sygdom da kunde hæves blot ved at ophøre med Boghvedefodringen og ved at sætte dem paa Græs. Det hedder rigtig nok, cessante causa cessat effectus — men dersom jeg har bragt mit Følgeme i en høi Varmegrad, og ved pludselig Fuld Drik fremvirket en Inflammation i Maven, saa kan denne sandelig ikke hæves, ved at ophøre med at drikke koldt Vand; her maae andre Midler til.

Jeg har selv i Sommeren 1814 fodbret 22 Faar med Afgrøde, i det mindste 2 Maaneder uafbrudt med grøn Boghvede, uden at mærke den mindste Ulempe deraf, men vel at mærke, det var i Stalden, altsaa i Skyggen. Dette beviser heller ikke at denne Fodrings Nydelse er forbunden med Sygdom i Indvoldene.

Da jeg nu af foregaaende ikke kan uddrage noget Beviis for at Sygdommen er indvortes oprindelig, saa har jeg grundet Aaledning til

at antage det modsatte, og at statuere en ubvortes Biomstændighed, som foraarsager al det Uheld, som er forbundet med Boghvede, Fodere-
rets Anvendelse. Vi vilde derfor nu sammenligne de bekjendte Sygdoms Tilfælde med min antagne Sætning, for at see hvorvidt denne kan være grundet og afgive Beviis for Spørgsmaalet h.

Jeg antager rigtig nok ikke, med Hr Statsraad og Ridder Wiborg, at Bierne ere de skuldige, thi disse Dyr ere alt for synlige til at man ikke skulde kunde bemærke deres hyppige Anfald og det derved forbundne Onde. Men jeg troer, at her er et andet meget usynligt Insect, som findes i Særdeleshed i og paa Boghveden, som man ved Fodringen bringer i Nærheden af disse Dyr, som derved lide.

Spørger man mig altsaa, hvad er da dette for et Insect? saa svarer jeg oprigtig, jeg veed det ikke, men indtil jeg lærer at kiende det, skal min Mistanke hvile paa det Dyr eller den Flue, som om Sommeren bestræber sig for at lægge deres Æg i Faarenes Næseboer, hvilket disse søge at afværge ved at holde Næsen imod Jordén eller ved at bringe i Skygge af andre nærs-
staaende Faar.

Om det er disse saaledes i Faarenes Næse anbragte Æg eller Unger, som forstaae at bane sig Wei til Hiernen, og der at danne den bekjendte

Blæreorm eller saakaldet Ringsnoge hos Faarene, tør jeg ikke sige, men formoder det.

Sygdommen begynder med at Dyrene ryste og kløe Dreene, og det lidende Dyr bliver døsig. Dette hidrører efter min Formening derfra, at den antagne Flue har stukket eet eller flere Huller i Dre huden, og deri nedlagt sine Egg. Den derefter med forbundne Irritation og paafulgte Kløe give begge Anledning til Blodets og Bædskernes større Tilflod til Hovedet, hvorved Blodkarrene i Hiernen udvides og Nerverne trykkes, hvoraf følger Dødsighed. Senere ophovne Dreene og blive røde, ved Kløeningen fremkomme Saar, som endnu mere indbyde og lette Fluen Eggene Anbringelse, som formere det Døde. Sygdommen tiltager, Nervernes vedvarende Trykning og Spænding tilveiebringer apoplectiske Tilfælde og Død, og det saa meget visere, som her ingen Lægemidler anvendes.

Nu vel, vil man sige, men hvorfor angribes da Dreene meest eller rettere sagt allene? Svar! fordi der er den tyndeste Hud. Paa Svinet er Huden meget tyk paa Kroppen, og paa Faaret kan Fluen, uden at indvikles i Ulden, ikke komme til Huden. Og dersom det er Moderen til den omtalte Blæreorm, saa lærer Instinctet det at nærme sig Hiernen saa meget muligt.

Men — hvorfor just det hvide og ikke det sorte Dre? Svar! fordi hiint har tyndere Hud end dette.

Erfarenhed har lært os at alle hvide Dyr ere zartere baade af Hud og Kjød end de mørkere, men og tillige af svagere Constitution. Ja selv iblandt Menneffene finde vi Blondinerne af finere og tyndere Hud end Brunetterne.

Hvorfor angribes fuldvorne Sviin ikke saa snart som halvvorne, og Faar ikke saa snart som Lam? fordi disse have tyndere Hud end de fuldvorne.

Og hvorfor bleve mine Faar, som over 2de Maaneder fodredes med grøn Boghvede, ikke angrebne af nogen Sygdom? Svar! fordi de stode i Stald, hvor der var Skygge og Trækvind, hvilket den zarte Flue vist ikke kan taale eller finde beqvem til at sværme om udi!

Man maa desuden og antage, at et Aar kan være meer eller mindre gunstigt for dette, ligesom andre Insecters Udvikling og deraf opstaaende Skade, ja at selv i et Aar, som har været dette Insects Formerelse gunstigt, kan Forbringriden være ledsaget med fugtigt og koldt Veir eller megen Regn, som tilbageholder Fluen i sin Sværmen og dermed forbundne Skadelighed.

Men hvorledes forklarer man da, at de hvide Faar efter Kyndelmisse ved indtrædende Løveir ikke kan taale det tørre Boghvedefoder?

— Som ubekjendt med den statuerede Flue og endnu mere med dens Forvandlingstid og Maade, er det vel ikke saa let begribeligt. At den paa denne Tid ikke er en Flue, som skal lægge Æg, kan man vel indsee, hvorfor Dreene ikke heller angribes paa hlin Maade, men man kan sikkert antage, at da i Særdeleshed Boghvedeplanten af Naturen er anvist dette Insect til Næring og Opholdssted, saa maa man og formode at Foderet er besat i eller uden paa med dette Æg, som til den Tid begynde deres Udvikling og skadelige Indflydelse paa Faarene, men hvorledes? — Kan man tænke sig en allerede i Foderet udviklet Orm, som æder sig ind igennem Huden paa Hovedet, og saaledes bevirke den fremkomne Hævelse og dermed forbundne Svimmel og Død? Her mangle vi ogsaa Obductions-Beviser.

Efter saaledes at have betragtet Sygdommen og dens Symptomer, finder jeg mig berettiget indtil videre at frikende selve Boghveden, og at antage en udvortes Biomstændighed, som foranlediges af det omtalte eller et andet lignende Insect, og dermed slutter jeg mit Raisonnement, som kun har havt til Formaal at gavne. Skulde jeg dermed endog ganske have forfeilet Hensigten, nu vel — saa ansee man det Hele for en uantagelig Hypothese, men forinden man gjør det, ønsker jeg først følgende Forsøg anstillede.

1. Man smøre de Dyr, som ere bestemte til Boghvedefodring, strax før Begyndelsen, og siden af og til paa Dreene med et af følgende Midler: Dyveldsdræk, Sværtendeie, Tiære, Tjran, Tjran med Svool, Fit med Dvægsølv, eller Sæbe*).

2. Nogle af Dyrene forblive usmurte og afstilte fra de øvrige for at Uddunstningen af Smørelsen ikke skal virke paa de andre og give et falsk Resultat.

3. Man smøre Faarene, som om Vinteren fodres med tørt Boghvede = Straa, ved Kyndelmisse med et af de anmeldte Midler omkring Snuden og ved Dreene, og lade ligeledes nogle blive usmurte.

4. Skulde desuagtet eet eller flere Dyr døe, saa aabne man dem, og eftersee Maven og Larmene, samt Hiernen, saa maa man snart komme efter Sandheden.

Ei heller synes det overflødig, at smøre de Faar og Lam, som om Sommeren udelades paa Græs, med et af de anmeldte stærktlugtende Ting

*) Da jeg saae mine Lam angrebne af Sygdommen, troede jeg ogsaa, at et Insect paa een eller anden Maade var Karsagen, og da jeg havde seet Svoolfsfyren, fortyndet i Vand, tilraadt mod Skab, saa indsmurte jeg de saarede Dele nogle Gange dermed, i den Forudsætning, at intet Insect kunde modstaae dens dræbende Virkning, men — forgieves.

omkring Næsen, for derved om mueligt at afholde den omtalte Flue fra at lægge sine Æg i Dyrenes Næsebore; hvorved mueligen Ræve og Rovfugle tillige kunde afvises. Paa Gjæs er dette Middel hist og her, og med Held anvendt.

Til Slutning vil jeg endnu meddeele en, kjendt til foregaaende Afhandling just ikke hørende, Jagttagelse, som i ovenmeldte tydske Bog fortælles saaledes:

”En Giendoms Besidder af Middelstanden fandt ved sammes Tiltrædelse et nøiagtigt Fæ-Inventarium, i hvilket bemærkes: at over 30 Føl vare døde der paa Gaarden, forinden de bleve fuldvorne, fordi de ingen Aftegning havde paa Hoved eller Been, altsaa ganske sorte. Han beloe denne Anmærkning, og bestod bestemt paa at holde ganske sorte Bestelere, som hverken havde Blis eller hvide Been. Men da han Tid efter anden, havde mistet en halv Snees ganske sorte Føll, ønskede han ikke at drive Forsøget videre, brugte Bestelere med Aftegning, og var derefter heldigere. Siden erfarede han hos flere Bønder, at de ligeledes afflaffede Heste af een og anden Farve, som de ikke havde Held med, indtil de ved Erfaring fandt den Farve, som lykkedes og trivedes vel hos dem.” Disse Jagttagelser synes at smage

af Forbom, og være utroelige, men netop fordi de synes utroelige ændse vi dem ikke.

Mon ikke mangen en iblandt os har havt Uheld med sine Creaturer, uden at turde tillægge Farven nogen Andeel deri? Jeg tør ikke benægte, at med Farvens Forforskjellighed er en forskjellig Constitution hos Dyrene forbundet, hvorpaa et eller andet Locale og dets Fødemidler kan have mere eller mindre Indflydelse. Forestaaende Afhandling synes netop at afgive Beviis herpaa.

Cathrinholm, i Martii Maaned.

G. S. Jesen.

Tillæg til Forestaaende.

Efterstaaende Linier synes her at staae paa rette Plads, som et mærkværdigt Bidrag til Kundskab om Boghvedens Virkning paa Huusdyrene.

Hr. G. v. Bönninghausen anmærker, at naar Boghveden lykkes usædvanlig godt i hans Egn, bruges den istedet for Rugen og Havren til Hestefoder. Hestene blive hurtig fede deraf og befinde sig vel; men i varmt og især i meget Klart Veirlig svede de lettelig og stærkt. Men paa-

faldbende er den Gyne, som deres Haar ved denne Fodring erholde, nemlig at give stærke electricke Funker fra sig, naar man stryger Hestene med Haanden hen ad Kroppen, især mod Haarene, i hvilket Tilfælde Funkerne ere saa stærke og fremkomme saa hyppigen, at den der ikke har seet det, neppe kan giøre sig et Begreb derom. Det besynderligste er dog, at dette egentlig kun bemærkes ved sorte eller mørkebrune Gæste, men ikke ved dem af lys Farve.

Det synes, vedbliver Hr v. Bonninghausen, at Electriciteten altsaa spiller en vigtig Rolle ved de tidligere omtalede Phænomener; det er, som om Boghveden i Hestenes og maaskee i andre Dyr's Legemer befordrede Electricitetens Udvikling, og som om de sorte Haar, mere end hvide fremmede en for stor Mængdes Afledning. Det vilde ikke være vanskeligt at anføre Grunde herfor, af det som allerede er opdaget, om det kunde have Værd, at ville forklare en Sag, inden den er tilstrækkelig erkendt. Man kunde nemlig antage, at alle Dyr ere i Besiddelse af et vist, dog især kun hos nogle, saasom Raja Turpedo, *Silurus electricus*, og især *Gymnotus electricus* (Zitterraalen) fuldkommen udviklet og længe kiendt Organ, der har tildraget sig Naturforskerne's Opmærksomhed. — Paa en anden Side kunde man formode, at Uddunstningerne virke her som en Leder for den electricke Materie, og at dette Særsyn derved for-

anlebiges. Saameget veed man i det mindste med Visshed, at Dunsterne føre en større Mængde electrisk Materie med sig, end de i draabeformig Tilstand besadde.

Da Solstraalerne, som bekendt, virke stærkere paa sorte end paa hvide Legemer, og følgerlig frembringe større Uddunstning af hine end af disse, saa følger deraf, at af de sorte Legemer maae udstrømme større Mængde electrisk Fluidum, der maaskee ved Lysets og Luftsens Paa-virkning var sat i Bevægelse, og som, ved i for stor Mængde at være forhaanden, maa være ubequem for Dyrene.

Thaer tilføier: De Særsyn, som Boghvedefodringen frembringer paa forskjellige Dyrearter, ere i praktisk Henseende mærkværdige, men de ere det end meer i naturvidenskabelig. Den Indflydelse, som Lysen og Haarets Farve har derved, er høist paafaldende. Af Hr. v. B. Bemærkninger sees, at ogsaa Electriciteten er med i Spillet. Dette er saameget interessanter, som Electricitetens Forhold til Lysen nylig er blevet Gienstanden for de skarpsindigste Undersøgelser. Da de med Boghvede fødte sorthaarede Dyr, om de end udsættes for Sollyset, ikke give noget synderligt Tegns til Lidelser, og da dette blot er Tilfældet med de hvidhaarede, ligesom efter Hr.

v. S., den stærke electricke Udstrømning kun findes Sted ved sorthaarede Heste, saa synes det, at de hvide Haar hindre Electricitetens Udstrømning, og at de bekiendte Tilfælde derved frembringes. Dette er overeensstemmende med en anden os meddeelt paalidelig Sagttagelse, hvorefter brogede Køer, der uafladelig fodredes med Boghvedehalm, fik et skarpt Udslæt paa alle de hvide Steder, men ikke paa de røde eller sorte, ligesom den, at de brune og sorte Køer bleve aldeles frie derved.

Dr.
